

URDU TILIDA MAQOLGA NISBATAN QO‘LLANILUVCHI ATAMALAR

Yusupova Mohira

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,
“Urdu tili, adabiyoti, Pokiston tarixi va madaniyati”
kafedrası o‘qituvchisi
mohraxon9@gmail.com
(894)6959442

ANNOTATSIYA

Maqolada maqolning boshqa atamalardan farqi hamda urdu tilida qaysi atamalar maqolga nisbatan qo‘llanilishi, ularning bir-biridan farqli jihatlari ochib berilgan.

***Kalit so‘zlar:** maqol, kahavt, masal, zarbulmasal, matal, ibora, hikoya, lo‘kokti, aforizm, maqula, kehnaut, proverb.*

АННОТАЦИЯ

В статье объясняется разница между пословицей и другими терминами, а также какие термины используются для пословиц на урду и их различия.

***Ключевые слова:** пословица, кахавт, басня, зарбулмасал, притча, фраза, рассказ, локотки, афоризм, макула, кехнаут.*

ABSTRACT

The article explains the difference between a proverb and other terms, and which terms are used for proverbs in Urdu and their differences.

***Keywords:** proverb, kahavt, fable, zarbulmasal, saying, idiom, story, lokokti, aphorism, maqula, kehnaut.*

KIRISH

Maqollar bizning ham do‘stimiz, ham ustozimiz, ham tabibimiz, ham rahbarimiz. Biron masala paydo bo‘lganda bironta maqol uni hal qilishga tayyor bo‘ladi. Shu shart bilan ular bizning esimizda qoladi. Ba‘zan ularning ishlatilinishi qiziq yoki uyatli ham bo‘lishi mumkin.

Mazmuniga ko‘ra “maqol – qisqa masal shakliga ega; uning o‘zi “oddiy gap maqol emas”ligini aytib turadi. Bu – kinoya bilan aytilgan va xalq tomonidan sayqallanib, iste‘molga kirgan hukm, muhokama, nasihatdir”¹.

“Maqolga eng yaqin janr matal hisoblanadi. Xalq tili bilan aytganda, matal – gul, maqol – uning mevasidir”².

“Matal - maqol va masalga aylanishga ulgurmagan element hisoblanadi”³.

¹ Даль В.И. Пословицы русского народа. Т.1. М., Русская книга. 1984.- С.13.

² Там же произведение. С.9.

“Matal – ko‘chma ma’nodagi ibora, oddiy kinoya, lekin unga biron hikoyat, hukm, hayotiy tajriba xos emas u maqolning birinchi yarim qismidir”⁴.

Maqol va matallar xalq og‘zaki ijodi mahsuli sifatida V.P.Anikin va Yu.G.Kruglovlar tomonidan batafsil o‘rganilgan. Tadqiqodchilar maqolga quyidagicha ta’rif beradilar: “Maqol – nutqda qo‘llaniladigan qisqa, barqaror, ritmik shakllangan obrazli ibora bo‘lib, so‘zlashuvda ko‘p ma’noda qo‘llanilish xususiyatiga ega. Bu ta’rifda keltirilgan qisqalik, ko‘p ma’nolilik, barqarorlik va ritmga ega bo‘lish xususiyatlari ko‘p hollarda boshqa xususiyatlarni ham o‘z ichiga qo‘shib oladi”⁵. Qolaversa, maqol deganda xalqning ijtimoiy-tarixiy va turmush tarzidagi orttirgan tajribasini o‘zida mujassam qilgan hodisa tushuniladi”⁶. Ularning fikriga ko‘ra, “agar maqol muayyan xalqning turmush tarzi, uning tili va urf-odatlarining natijasi sifatida ko‘rilsa, uni adabiy janr deb atash mumkin”⁷.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Maqollarda muayyan hukmni mantiqiy izchillikda, keskin qutbiylikda ifodalash yetakchilik qiladi. Shuning uchun ham maqolda voqelik yo izchil ijobiy, yo keskin salbiy jihatdan baholanadi. Fikr keskin qutbiylikda ifodalanganligi uchun ham har bir maqolda ikki mantiqiy markaz mavjud. Bu markazlar mazmunan bir-biriga yo o‘xshatiladi, yo taqqoslanadi, yoki butunlay zid qo‘yiladi.⁸ Masalan, urducha

" تلوار کا زخم بھر جاتا ہے، بات کا نہیں بھرتا "

“**Qilich yarasa bitadi, so‘z yarasi bitmaydi**” maqolida zid qo‘yish orqali gap jarohati bitishiga ko‘p vaqt kerakligi va ba’zi vaqtlar bu ham yetarli bo‘lmasligi ifodalanyapti.

“Xalq og‘zaki janrlari orasida hajmi, tashqi shakliy xossalari hamda voqelikni aks ettirish tarzi jihatidan maqollarga yaqin turuvchi matal, topishmoq kabi janrlar mavjud bo‘lib, bu janrlar orasidagi o‘xshash jihatlarning ko‘pligi tufayli ular orasidagi farqlarni anglash biroz muammo tug‘dirishi mumkin”⁹.

Xuddi o‘zbek tilidagi singari boshqa tillarda, jumladan, urdu tilidagi maqollarda ham shu muammoga duch kelamiz. Ba’zi olimlar tomonidan masal, matal, aforizm, zarbulmasal atamaları maqolning sinonimi sifatida qo‘llaniladi va o‘z navbatida bu ularning bir-biridan farqlarini ajratish joizligiga ishora qiladi.

³ Потебня А.А. Эстетика и поэтика. М.: «Искусство», 1976.-С.527.

⁴ Даль В.И. Пословицы русского народа. Т.1. М., Русская книга. 1984.-С.14.

⁵Аникин В.П. Ю.Г. Круглов Русское народное творчество. Л., Просвещение., 1983.-С.11.

⁶Там же произведение. С.117.

⁷ Там же произведение. С.116.

⁸ Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. T.: “O‘qituvchi” 1990 - B. 92.

⁹Imomov K., Mirzayev, T. Sarimsoqov, B. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. T.: “O‘qituvchi” 1990. - B.92.

O‘zbek, rus, ingliz olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda matal, masal va maqol so‘zi o‘rnida qo‘llaniluvchi yana bir qator atamalarning ishlatilishidagi umumiylik va farqlar deyarli yakdildir. Ammo urdushunos olimlarning qarashlari ularga zid nazariyalarni ilgari suradi. Urdu tilida maqol uchun "ضرب المثال" zarbulmasal, "كهاوت" kahavt, "مثل" masal, "مقوله" maqula va yana boshqa atamalar ham qo‘llaniladi.

Hindistonlik professor Imran Shehzadi o‘zining "عربی اور اردو ضرب الامثال" nomli maqolasida maqolni zarbulmasal atamasi bilan qo‘llagan. Uning fikricha, zarbulmasal arab tilidan olingan "ضرب" ismi va "مثل" dan oldin ال artiklining qo‘shilishi bilan yasalgan. Masal o‘xshashlik, hadis, sifat, bir xillik degan ma’nolarda qo‘llaniladi. Urdu tilida zarbulmasalning ma’nosi "كهاوت" kahavt yoki "كهناوت" kehnautni anglatadi¹⁰.

Mazhar Husayn Go‘ndal ham o‘zining "كتاب القواعد" nomli asaridagi "Ilmi bayan" bo‘limida "ضرب المثال" asosan zarbulmasal terminini keltiradi va uning inglizcha varianti sifatida "Proverb" ni qo‘llash bilan bir vaqtda sinonim sifatida "كهاوت" kahavt ishlatadi.

Olimning fikricha, zarbulmasalning ma’nosi "misol keltirmoq", "biron namuna keltirmoq" hisoblanadi. U shunday jumla, avlodan-avlodga o‘tuvchi inson tajribasining qiyomi va unda biron-bir axloqiy saboq yoki ibrat bo‘lsa, uni zarbulmasal deb atashadi¹¹.

پاک رہ، بے پاک رہ۔

So‘zma-so‘z tarjimasi: Halol yasha, qo‘rqmay yasha.

Izohi: Halol va dindor inson hech narsadan qo‘rqmasa ham bo‘ladi.

O‘zbekcha muqobili: Oshing halol bo‘lsa, ko‘chada ich.

Professor Anvar Jamal adabiy janrlar borasidagi "ادبی اصطلاحات" nomli asarida maqol mavzusiga alohida urg‘u bergan.

Olimning fikricha, "كهاوت" ning qayta-qayta qo‘llanilishidan keng yoyilgani "ضرب المثال" hisoblanadi¹².

Hindistonlik olim Yunus Agaskar maqollarni batafsil yoritib bera oladigan "اردو كهوتیں اور ان کے سماجی و لسانی پہلو" nomli asarida asosan maqolga nisbatan "كهاوت" atamasini qo‘llagan bo‘lsa-da, asarda "ضرب المثال"، "مقوله"، "مثل" so‘zlaridan ham keng foydalanilgan.

¹⁰ انور جمال ادبی اصطلاحات اسلام آباد نیشنل بک فاؤنڈیشن ۲۰۱۲ ص ۲۲۳

¹¹ انور جمال ادبی اصطلاحات اسلام آباد نیشنل بک فاؤنڈیشن ۲۰۱۲ ص ۲۲۳

¹² مظہر حسین گوندل کتاب القواعد اردو مطالعہ پاکستان ص ۲۹۷

ham. Bu bilan ko‘plab kahavtlarni kahavtlar sirasidan chiqarishga to‘g‘ri keladi. Masalan, "انگور کھٹے ہیں", "بنوز دلی دو راست ہے", "So‘ngra zarbulmasal va kahavtni osonlik bilan ikki turga taqsimlash mumkin. Ularni kahavt deyish mumkin, qachonki, uning zamirida biron hikoya, qissa, hikoyat, voqea yoki talmeh bo‘lsa, ya‘ni hikoyatli zarbulmasalgina kahavtdir. Lo‘kokti va zarbulmasal doirasiga esa barcha zarbulmasal va kahavtlarni kiritish mumkin, garchand ularga aloqador bironta hikoya, hikoyat yoki talmeh va boshqalar xoh bo‘lsin, xoh bo‘lmasin. So‘zlarga boy boshqa barcha kahavtlar zarbulmasaldir, lekin barcha zarbulmasal kahavt bo‘la olmaydi.

Olim Surur Alimzar esa yuqoridagi urdushunos olimlarning qarashlariga zid bo‘lgan nazariyani ilgari suradi. Uning fikricha, odatda odamlar "كهاوت" va "محاورة" iboraning farqini yaxshi tushunishadi, lekin "ضرب المثال" va "كهاوت" ning farqi borasida ko‘pincha odamlarning fikrida noaniqlik bor¹⁵.

Xulosa o‘rnida aytish joizki, maqollar frazeologik birlik emas, balki paremiya sifatida tadqiq etiladi va har bir tilning ko‘rkini ta‘minlovchi manba bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, matal, masal, aforizmlarning maqollardan farqli va o‘xshash xususiyatlari borasidagi qarashlar o‘zbek, rus, ingliz tillarida deyarli mushtarakdir. Urdu tilida "كهاوت", "ضرب المثال", "مثل", "مقوله" atamalarining barchasi maqol ma‘nosida qo‘llaniladi. Bu jihatdan urdu tilida maqol borasidagi nazariyalarning o‘zbek tilidan farqini anglash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология и паремиология. Учеб. Пособие для бакалаврского уровня филол. образования. М.: Изд-во Флинта, 2009. – 600 с.
2. Аникин В.П., Круглов Ю.Г. Русское народное творчество. Л.: Просвещение., 1983. – 250 с.
3. Барли Н. Структурный подход к пословице и максиме// Паремнологические исследования. М.: 1984. – 45 с.
4. Бутенко Е.Ю. «Лингвокультурология» М.: Изд-во «Флинта», 2014.-125 с.
5. Даль В.И. Пословицы русского народа. Т.1. М.:Русская книга.1984.-300 с.
6. Imomov K., T. Mirzayev, B. Sarimsoqov, O. Safarov. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. T.: “O‘qituvchi”, 1990. - 240 b.
7. Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. T.: “Musiqa”, 2010.- 220 b.
8. Uluqov. N. Tilshunoslik nazariyasi. T.: “Barkamol fayz mediya”, 2016. –300 b.
9. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Hikmatnoma. T.: 1990. – 523 b.
10. Rasul S. Gender and Power Relationships in the Language of Proverbs: Image of a Woman// FWU Journal of social Sciences. 2015. – 170 p.

¹⁵ ۲۰۱۷ حصہ اول سرور عالم راز، کھاوتیں

11. یونس اگاسر "اردو کہاوٹیں اور ان کے سماجی و لسانی پہلو" کالگ ۱۹۸۸ ص ۳۵۵-
12. شریف احمد قریشی اردو کہاوٹیں بک کارنر ۲۰۱۶ ص - ۲۵۴
13. مظہر حسین گوندل کتاب القواعد اردو مطالعہ پاکستان ص - ۲۹۷
14. انور جمال ادبی اصطلاحات اسلام آباد نیشنل بک فاؤنڈیشن ۲۰۱۲ ص - ۲۲۳